

HORÁLEK, František, * 7. 2. 1896 Branišov (č. o. *Vyskytná /u Pelhřimoval*), † 17. 7. 1973 Brno, lékař gynekolog a porodník, pedagog

Syn řídicího učitele Františka H. (1864–1951) a Marie, roz. Pospíšilové (1876–1936). Vystudoval klasické gymnázium v Pelhřimově (1907–15) a Lékařskou fakultu české Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze (1915–19) a Univerzity Komenského v Bratislavě (1919/20 MUDr.). Asistoval v tamní plicní a tuberkulózní léčebně a od 1920 pracoval jako sekundář na gynekologicko-porodnické klinice prof. Gustava Müllera, s nímž přišel v říjnu 1925 do Brna jako první asistent gynekologicko-porodnické kliniky. H. ji záhy opustil a v období 1927–48 byl zaměstnán jako zdravotní rada zajišťující gynekologickou péči v nemocenské pojišťovně Československých státních drah. K tomu se věnoval rozsáhlé soukromé praxi a operoval v Navrátilově sanatoriu v Brně. Na LF MU se v listopadu 1933 habilitoval pro obor gynekologie a porodnictví (spis *Salpingitis isthmica nodosa a posttuberkulosní změny adnex. Studie histogenetická se 111 obrázky*, který 1928 vyšel rovněž německy). Na škole učil, v říjnu 1945 byl jmenován placeným mimořádným profesorem a zanedlouho profesorem řádným. 1948–60 působil na druhé gynekologicko-porodnické klinice, kterou založil, vybudoval a vedl jako přednosta, 1955 získal hodnost doktora lékařských věd (DrSc.) a přednášel gynekologii a porodnictví. 1959 byl z vykonstruovaných důvodů na návrh kárné komise LF MU penzionován. H. byl dvakrát ženatý. Poprvé s vdovou Marií Olgou Látalovou, roz. Brázdovou (1889–1948), spolu vychovali dceru Dagmar a syna Františka; podruhé s Olgou Leciánovou, roz. Stiborovou. Byl jazykově nadaný, zájmově se věnoval klasické archeologii, ovocnářství a akvaristice.

D: výběr: Konservativní léčba chorob ženských. Pro praktické lékaře a mediky, 1937; Pathologie, anatomie a histologie chorob ženských rodidel, 1945 (předmluva V. Neumann). Editor: Acta gynaecologica brunensis clinicae (Práce 2. kliniky porodnické a gynekologické), 1958–1959.

L: Bratislavské lékařské listy 35, 1955, s. 704; L. Pospíšil, Prof. MUDr. F. H., DrSc. – zakladatel 2. gynekologicko-porodnické kliniky Lékařské fakulty Masarykovy univerzity v Brně, in: Universitas. Revue MU 29, 1996, č. 2, s. 36–38; totéž, in: Česká gynekologie 61, 1996, s. 195–196; týž, Ze stromu času, 2004, s. 61–62; Tomeš 1, s. 499; encyklopedie.brna.cz (stav k 6. 9. 2022).

P: Archiv MU, Brno, osobní fond.

ŠÁRKA NOVOTNÁ

HORÁLEK, Jaroslav, * 10. 11. 1954 Praha, † 14. 12. 1991 Praha, malíř, restaurátor

Absolvoval 1974 Střední odbornou školu výtvarnou Václava Hollara, 1974–80 studoval AVU nejprve u Oldřicha Oplta, od 1975 v ateliéru Františka Jiroudka. Jeho ženou se stala grafička a ilustrátorka Helena Horálková (* 7. 5. 1955 Praha). Počátkem osmdesátých let vedl výtvarný kroužek v ČKD. 1980–84 uspořádal s manželkou, s autorkou objektů Janou Skalickou a fotografem Jaroslavem Benešem pět Výstav na dvoře v pražské Krokově ulici 3, kde měli všichni účastníci ateliéry. S Jiřím

Látalem a Janem Turským 1990 restauroval nástěnné malby Josefa Váchala v Portmoneu v Litomyšli. 1990–91 zajížděl do obce Mirabel ve francouzském departementu Ardèche, kde se sblížil se skupinou malířů Darmstädter Sezession. Cyklus tam vzniklých H. kvašů byl vystaven až posmrtně. Z podnětu přítele Jaroslava Beneše experimentoval v polovině osmdesátých let se starými fotografickými deskami, na nichž uplatňoval techniky fotogramu a chemigramu. Patřil k představitelům generace českého malířství osmdesátých let, která v izolaci od světových trendů hledala vlastní výraz. Od rané expresionistické figurace, ovlivněné tvorbou prof. Jiroudka, přešel k robustním, barevně impulzivním a abstrahovaným motivům prostoru. Zobrazoval metro, hospody, ulice, dělnické ubytovny, ironicky perzifloval masové akce (*Hulákač; Tribuna*, 1983). Po zaujetí světem rockové hudby (*Jasná páka; Nina Hagen*, 1983) se postupně věnoval rostlinné a zoomorfní symbolice v krajině. Základním výrazovým prostředkem mu byla barva. V posledních obrazech a kvaších vedl rozhovor se sebou a s divákem o složitosti mnohovrstevných vztahů mezi přírodou a člověkem. Světlo mu bylo samostatnou duchovní kvalitou, pokoušel se umělecky podat biblickou zvěst (*Výkoupení*, 1990; *Nanebevstoupení*, 1990; *Stigmata*, 1991).

L: NEČVU 1, s. 280–281; SČSVU 3, s. 258; katalogy: Zdeněk Řehořík sochy – Helena Horálková grafika – J. H. obrazy, 1984; J. Šálková – J. Moucha – P. Ondračka, J. H. obrazy, 1992; J. H. 1954–1991, 1994; E. Neumannová, J. H. obrazy, 2014; táž, J. H. – zápas s drakem, 2015; P. Rajdl, J. H. Retrospektiva 1980–91, 2019; <https://cs.isabart.org/person/534/artist>; cs.wikipedia.org (stav k 27. 10. 2022).

MARTIN KUČERA

HORÁLEK, Karel, * 4. 11. 1908 Rajhrad (u Brna), † 26. 8. 1992 Praha, jazykovědec, slavista, folklorista, pedagog

Po maturitě na reálném gymnáziu v Brně (1927) vystudoval češtinu, filozofii a slovanskou filologii na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně (1935–39). Jeho učiteli byli mj. slavisté Bohuslav Havránek a Roman Jakobson, přední tvůrci principů jazykovědného i literárněvědného strukturalismu a představitelé Pražského lingvistického kroužku, kteří ovlivnili H. další celoživotní směřování. Po absolutoriu působil krátce v Brně jako asistent. Obhájil disertační práci *Rajhradské Martyrologium Adonis* (PhDr. 1939). Po událostech 17. listopadu 1939 byl zatčen a půl roku vězněn v koncentračním táboře v Sachsenhausenu. Po propuštění pracoval 1940–45 v Kanceláři Slovníku jazyka českého. Po druhé světové válce nastoupil na Filozofickou fakultu UK v Praze, 1946 se habilitoval a 1947 byl jmenován profesorem slovanské jazykovědy. Po zřízení katedry slavistiky na FF UK (1951) se stal jejím prvním vedoucím (do 1971). Roku 1956 byl jmenován členem korespondentem ČSAV. V letech 1972–78 řídil Ústav pro jazyk český ČSAV, poté působil jako profesor konzultant v Ústavu pro českou a světovou literaturu ČSAV.

Vědecká činnost H. obsáhla téměř celou tradiční oblast slavistiky v jejích různých aspektech, jak z pohledu diachronního, tak synchronního, jak v duchu komparatistickém, tak konfrontačním. V oblasti historické jazykovědy ho zajímaly otázky nejstaršího slovanského spisovného jazyka, tedy staroslověňštiny i pozdější církevní slovanštiny (do konce života byl členem redakčního kruhu *Slovníku jazyka staroslověnského* 1–4, 1966–1997) a jeho písmena i literárních památek (*Význam Savviny knihy pro rekonstrukci staroslověnského překladu evangelia*, 1948; *Evangeliaře a čtveroevangelia – Příspěvky k textové kritice a k dějinám staroslověnského překladu evangelia*, 1954 aj.). Výsledkem jeho intenzivního studia slovanských jazyků, jejich geneze, vývoje a vzájemných kontaktů, se stalo ve své době zásadní dílo *Úvod do studia slovanských jazyků* (1955, 1962). Souběžně věnoval pozornost i problematice na pomezí mezi lingvistikou a literární vědou, verzologií, stylistice, teorii překladu (*Studie o slovanském verši*, 1948; *Staré veršované legendy a lidová tradice*, 1948; *Kapitoly z teorie překládání*, 1957; *Základy slovanské metriky*, 1977), zajímal se též o slovanský folklor, o lidovou slovesnost slovanskou, zejména epickou, a také o literaturu slovanských národů (*Studie o slovanské lidové poezii*, 1962; *Slovanské pohádky*, 1964; *Studie ze srovnávací folkloristiky*, 1966; *Folklór a světová literatura*, 1979).

H. rozsáhlé dílo zahrnuje knižní publikace, články a recenze, referáty na sjezdech a symposiích i učební texty. Z H. těsného spojení s Pražským lingvistickým kroužkem vycházel jeho zájem o fonologii jazyka, o sémantiku, sémiotiku, filozofii jazyka i o otázky obecně lingvistické (*Filosofie jazyka*, 1967). Stal se nositelem řady ocenění: stříbrné (1968) a zlaté (1983) Plakety Josefa Dobrovského, bulharského Řádu Cyrila a Metoděje I. stupně (1963) nebo Herderovy ceny (1984).

D: J. Kurz – Z. Tyl, Bibliografický soupis publikační činnosti doktora filologických věd K. H., profesora Karlovy university, in: *Bibliografie Slovenské knihovny* 3, 1958, č. 11/12, s. 215–244; T. Bešta – M. Tylová, Soupis prací prof. K. H. za léta 1958–1967, in: *Bulletin Ústavu ruského jazyka a literatury* 12, 1968, s. 197–208; M. Tylová, Bibliografie tištěných prací profesora K. H. za léta 1968–1977, in: *Slovo a slovesnost* 39, 1978, s. 179–186; Rajhradské Martyrologium Adonis a otázka české cyrilice, in: *Listy filologické* 66, 1939, s. 23–43; *Základy staroslověňštiny*, 1953; *Počátky novočeského verše*, 1956; O poměru jazykovědy k vědám příbuzným, in: *Slovo a slovesnost* 18, 1957, s. 10–18; *Spisovný jazyk a jeho funkce*, in: *Naše řeč* 56, 1973, s. 113–124; K fonologii věty, in: *Slavia* 50, 1981, s. 8–22; *Fonologie a znaková povaha jazyka*, in: *Slovo a slovesnost* 43, 1982, s. 139–144; *Mluvnice češtiny I. Fonetika, fonologie, morfonologie a morfemika, tvoření slov*, 1986 (spoluautor a ed.); *Studie o populární literatuře českého obrození*, 1990.

L: B. Havránek – L. Řeháček, K šedesátce prof. K. H., in: *Slovo a slovesnost* 29, 1968, s. 345–348; R. Večerka, H. K., in: *Československé práce o jazyce, dějinách a kultuře slovanských národů od r. 1760. Biograficko-bibliografický slovník*, 1972, s. 162–166; I. Němec, Profesor K. H. sedmdesátником, in: *Listy filologické* 101, 1978, s. 235–236; J. Nekvapil – O. Šoltys, K. H. osmdesátiletý, in: *Slovo a slovesnost* 49, 1988, s. 342–343; L. Řeháček, K. H., in: *Slavia* 61, 1992, s. 347–349; M. Komárek, Za profesorem K. H., in: *Slovo a slovesnost* 54, 1993, s. 156–157; Kirilo-metodijevska enciklopedija 4, Sofia 2003, s. 415–419 (jako Chòralek, Karel); J. Černý – J. Holeš, Kdo je kdo v dějinách české lingvistiky, 2008, s. 229–231; P. Čermák – C. Poeta – J. Čermák, Pražský lingvistický kroužek v dokumentech, 2012, s. 374;

R. Večerka, *Slovník českých jazykovědců v oboru bohemistiky a slavistiky*, 2013, s. 95.

HELENA KARLÍKOVÁ

HORÁLEK, Patrik (do 1949 Adolf), * 17. 3. 1905 Karlín (Praha), † 8. 12. 1982 Praha, herec, režisér, divadelní ředitel Syn obchodního cestujícího Josefa H. a Boženy, roz. Wernerové. Pocházel z Karlína (dnes Praha), kde od dvanácti let vystupoval v loutkovém divadle. V době studia na dramatickém oddělení Státní konzervatoře hostoval v Divadle Na Slupi a v divadle Komédie. Školu absolvoval 1925. Nastoupil jako elév do Národního divadla a poté vystřídal několik venkovských divadelních společností, kde se pokusil také o režii. 1927/28 získal angažmá v Městském divadle na Královských Vinohradech a následně se uplatnil v řadě mimopražských scén: Kladno (1929/30), České divadlo Františka Ludvíka v Chicagu (USA, 1930–32), krátce Slovenské národní divadlo v Bratislavě (1932), Pardubice (1937/38), Jihlava (1944), Brno (1945). Jako herec menších rolí v Praze vystupoval ve smíchovské Aréně, v Osvobozeném divadle, v Děčku E. F. Buriana, v Divadle 5. května (1945) a v Městských divadlech pražských (1942/43). Po konci druhé světové války nastoupil jako umělecký šéf do Pošumavského divadla v Klatovech a 1948/49 byl ředitelem Severočeského divadla v Novém Boru. 1949–55 hrál v Krajském oblastním divadle v Hradci Králové, kariéru dovršil 1955–80 v Divadle Zdeňka Nejedlého v Opavě. Díky svým fyzickým předpokladům byl nejčastěji obsazován do rolí milovníků a kladných hrdinů, později se v Opavě přebral do charakterních rolí (Horatio, W. Shakespeare: *Hamlet*; Vilík, F. Šrámek: *Měsíc nad řekou*; Plantagenet, F. Bruckner: *Alžběta Anglická*; Francek, A. a V. Mrštíkovi: *Maryša*; Stanislav Hošek, J. Hilbert: *Vina*; Motýl Felix, J. a K. Čapkovi: *Ze života hmyzu*; Ondřej Jammerweil, J. K. Tyl: *Fidlovačka*; Prubík, W. Shakespeare: *Jak se vám líbí*; Bratr Vavřínek, týž: *Romeo a Julie*; Inkvizitor, É. Verhaeren: *Filip II.*). Byl hercem vyhraněného, citově bohatého projevu, vysoké kultury slova a komediální stylizace. Většinou jako epizodista se uplatnil také v několika filmech (*Obrácení Ferdýše Pištory*, režie J. Kordíček, 1931; Petr Kocián, *Skřivánčí píseň*, režie S. Innemann, 1933; *Zborov*, režie J. A. Holman, J. Slavíček, 1938; *Anna Proletářka*, režie K. Steklý, 1952). Jako člen Levé fronty H. mezi prvními podepsal Manifest pokrokových intelektuálů proti fašismu. Od počátku třicátých let 20. století působil v hereckých organizacích (člen ústředního výboru Svazu českého herectva).

L: *Slezsko* 5, s. 44–45 (s další literaturou); *Fikejz* 1, s. 424–425; Český hraný film II, 1998; III, 2001, rejstřík (foto); M. Zbavitel, *Legenda opavské činohry*. K 100. výročí narození P. H., in: *Vlastivědné listy Slezska a severní Moravy* 31, 2005, č. 2, s. 39; <https://zivotopis.osobnosti.cz/adolf-horalek.php> (foto soupis rolí); <http://archiv.narodni-divadlo.cz/umelec/5226>; www.csfd.cz; <https://www.opava-city.cz/cz/mesto-urad/o-meste/osobnosti/herci/horalek-patrik.html> (vše stav k 17. 10. 2022).

P: AHMP, sbírka matrik, řkt. f. ú. Karlín (Kostel sv. Cyrila a Metoděje), matrika nar. (1901–1907), sign. KAR N15, fol. 209 (H. s křestním jménem Adolf Josef).

REDAKCE

HORB, Maximilian (též *Max*), * 9. 7. 1882 Mladá Boleslav, † 9. 12. 1907 Praha, malíř

Nejstarší z pěti dětí židovsko-německého majitele továrny na soukenné zboží Rudolfa H. ze Žamberka a Berthy Neustadtlové z Mladé Boleslavi. Od 1893 vyrůstal v Praze. Maturoval 1901 na pražském německém klasickém gymnáziu, studoval Právnickou fakultu německé Karlo-Ferdinandovy univerzity a od 1903 paralelně AVU v ateliéru Franze Thieleho. Od šestnácti let maloval, v mládí se soukromě učil ve škole Vratislava Hlavy. 1906–07 studijně pobýval v Mnichově. Přátelil se s Maxem Brodem a jeho literárním okruhem a se svými malířskými vrstevníky Willim Nowakem a Friedrichem Feiglem. Z jeho díla se dochovalo jen nemnoho obrazů, kreseb a skic. Rané východisko našel v krajinářském pozdním impresionismu německého malíře Maxe Liebermanna, dále v pozdních plátnech průkopníka německé výtvarné moderny Lovise Corinthy. H. první zralé kompozice – především portréty – připomínaly expresionismus v téže době debutujícího Oskara Kokoschky. Z nich nejnapadnější zůstaly portréty spřáteleného českožidovského malíře Jiřího Karse, a zvláště uhrančivý *Autoportrét* (1907). Vedle toho se H. zabýval výtvarným studiem městských aglomerací. Originální byly H. pohledy na město z ptačí perspektivy (*Náměstí v Mnichově*). Expresionistická orientace se odrážela i v kresbě, zabýval se karikaturou. Na výzvu přátel Nowaka a Feigla se zúčastnil první výstavy skupiny Osma (duben–květen 1907). Byla to jediná výstava, na níž se během svého života představil. V létě s přáteli Emilem Arturem Pittermannem a Karlem Hostovským maloval na Žamberecku. 1909 mu uspořádala Krasoumná jednota v Rudolfinu posmrtnou výstavu. H. se řadil k nejpozoruhodnějším talentům německé výtvarné obce v českých zemích a k výrazným příslušníkům tzv. první avantgardy před první světovou válkou. Pohřben byl na Novém židovském hřbitově v Praze na Olšanech, autorem náhrobku je Jan Štursa.

H. bratr PhDr. **Felix H.** (* 14. 3. 1890 Žamberk, † 22. 6. 1958 Stockholm /Švédsko/) byl historikem renesančního výtvarného umění. Od 1910 studoval u Maxe Dvořáka, Julia von Schlosse a Hanse Tietzeho na vídeňské škole dějin umění (Wiener Schule der Kunstgeschichte). Od 1938 žil ve Stockholmu jako kurátor sbírek galerie staršího umění a docent univerzity.

D: Album 22 reprodukcí na jeho památku, G. Kars, (ed.), 1908.

L: Toman 1, s. 368–369; NEČVU 1, s. 281; M. Lamač, Osma a Skupina výtvarných umělců 1907–1917, 1988, s. 40–57; L. Beneš, Osobnosti Mladoboleslavská, 2009, s. 71; <https://cs.isabart.org/person/52903/artist>; cs.wikipedia.org (stav k 27. 10. 2022). Felix H.: Slavíček, s. 471 (se soupisem díla a literatury).

MARTIN KUČERA

HORBACZEWSKI, Ivan (též *Jan, Johann, Ivan Janovyč*),

* 15. 5. 1854 Zarubynci (u Ternopilu, Ukrajina),

† 24. 5. 1942 Praha, lékař chemik, politik

Třetí z osmi dětí stejnojmenného řeckokatolického kněze. H. mladší bratr Antin (* 27. 1. 1856 Zarubynci, † 26. 4. 1944 Sanok /Polsko/) byl členem haličského parlamentu a polského senátu. H. navštěvoval 1864–72 polské gymnázium v Ternopilu, poté vystudoval medicínu na vídeňské univerzitě (MUDr. 1880). Již během studia získal první praktické zkušenosti v chemickém ústavu Franze von Schneidera (1874) a ve fyziologickém ústavu Ernsta Wilhelma von Brücke (1875). Ve stejné době vydal odbornou stať *Ueber den Nervus vestibuli* (in: Sbb. Wien, III. Abt., Bd. 71, 1875, zvl. otisk). Od 1877 pracoval jako demonstrátor na katedře pro aplikovanou lékařskou chemii na univerzitě ve Vídni, kterou vedl prof. Ernst Ludwig. 1879/80 absolvoval jednoroční vojenskou službu ve Lvově, 1881 se vrátil do funkce asistenta E. Ludwiga. Na podzim téhož roku se oženil s Emilií, roz. Biliňskou (1858–1935), z Haliče; v manželství se narodily dcery Olga, provd. Kostivová, a Marie. Během asistentského působení ve Vídni H. publikoval 1882 průlomovou studii o syntéze kyseliny močové, a stal se tak mezinárodně uznávaným vědcem.

Na doporučení prof. Eduarda Alberta, přednosta 1. chirurgické kliniky ve Vídni, byl H. povolán na Lékařskou fakultu (LF) české Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze, kde obdržel 1883 mimořádnou a 1884 řádnou profesuru lékařské chemie. Až do 1917 vedl Ústav pro lučbu lékařskou, o jehož vznik se 1883 zasloužil a na jehož tradici dnes navazuje Ústav lékařské biochemie a laboratorní diagnostiky Všeobecné fakultní nemocnice a 1. LF UK. V letním semestru 1884 pronesl inaugurační přednášku řádného profesora. Zpočátku přednášel také farmakologii a soudní chemii. 1885 provedl první syntézu kreatininu, 1889 formuloval teorii tvorby kyseliny močové. Zasluhou H. se 1900 lékařská chemie prosadila mezi povinné předměty na fakultě. H. byl čtyřikrát zvolen děkanem české LF (1889/90, 1894/95, 1904/05, 1911/12), 1902/03 zastával funkci rektora české univerzity. Díky své monografii *Chemie lékařská* (Díl I. *Chemie anorganická*, 1904; Díl II. *Chemie organická*, 1905; Díl III/1–2. *Chemie fyziologická*, 1907–1908) se stal H. zakladatelem české školy lékařské chemie.

Roku 1902 mu byl propůjčen titul dvorního rady. Za vědecké zásluhy a lojalitu k rakousko-uherské monarchii dosáhl veřejných funkcí. Byl jmenován např. do Zemské zdravotní rady (1898) a Nejvyšší zdravotní rady (1906). Byl členem českého zemského sněmu (z titulu rektora pražské univerzity) a od 1909 panské sněmovny vídeňské říšské rady. Dne 30. srpna 1917 se stal H. ve vládě Ernsta Seidlera ministrem bez portfeje pověřeným přípravami založení ministerstva pro zdraví lidu v Předlitavsku, jež mělo převzít zdravotní agendu od ministerstva vnitra. Ministrem bez portfeje zůstal krátce i v kabinetu Maxe Hussarka (od 25. července 1918), ve kterém od 30. července 1918 zastával funkci ministra pro zdraví lidu. Tuto

funkci si udržel i v poslední vládě předlitavského Rakouska vedené Heinrichem Lammaschem (od 25. října 1918). Formálně H. rezignoval společně s celou vládou 11. listopadu 1918. Ještě téhož dne však byl vyznamenán Řádem železné koruny I. třídy a získal titul skutečného dvorního rady. V křesle ministra pro zdraví lidu zaváděl opatření proti pandemii španělské chřipky, která zasáhla rakousko-uherskou monarchii v červenci 1918 a v říjnu téhož roku se stala obzvláště závažnou. H. opakovaně vyvracel nepravdivá tvrzení, že španělská chřipka představuje formu plicního moru. Rakouské ministerstvo zdravotnictví na jeho příkaz vyslalo v létě 1918 na švýcarskou hranici patologa a bakteriologa z pražské univerzity Antona Ghona, aby objasnil údajná úmrtí na mor ve východní části Švýcarska. Kvůli všeobecné paralýze politického a veřejného života v závěru první světové války H. nedokázal čelit pandemii španělské chřipky koordinovanými opatřeními. Účastí v rakouských vládách se znelíbil národně smýšlejícím českým kruhům, např. třináct členů KČSN ho vyzvalo k rezignaci na členství v této společnosti. Po vzniku ČSR byl jako univerzitní profesor penzionován.

Začal pracovat pro Ukrajinskou svobodnou univerzitu (UVU), která zahájila výuku ve Vídni v zimním semestru 1920/21, ale již v prvním roce existence se přestěhovala do Prahy. Jako čestný profesor tam H. přednášel chemii na filozofické fakultě, dokonce byl 1923 a 1931 zvolen rektorem této exilové instituce založené antikomunistickými ukrajinskými emigranty. Vyučoval také organickou chemii na Ukrajinském pedagogickém institutu Mychajla Drahomanova v Praze a na Ukrajinské hospodářské akademii v Poděbradech. Byl členem ukrajinské sekce Masarykovy ligy proti tuberkulóze a řady ukrajinských emigrantských spolků. Ukrajinská akademie věd na Kyjevské univerzitě ho zvolila 1926 svým členem, avšak nabídku profesury na Kyjevské univerzitě odmítl ze zdravotních důvodů. Po obsazení Západoukrajinské lidové republiky Polskem požádal H. o československé občanství, to mu bylo uděleno 1924. Prezident T. G. Masaryk, podporující snahy UVU, ho přijal 1932 na Pražském hradě. Německá okupace ČSR 1939 přiměla H. k odchodu z veřejného života.

Zemřel na urosepsi ve své vile v Praze na Hanspaulce (Na Kodymce 966/6) a byl pochován na hřbitově Šárka v Praze-Dejvicích. V budově 1. LF UK v Kateřinské ulici 1660/32 v Praze 2 – Novém Městě, kde sídlil Ústav pro lučbu lékařskou, lze nalézt H. pamětní desku. Podobná pamětní deska je umístěna i na H. rodném domě v obci Zarubynci, v němž navíc vzniklo malé muzeum. Další H. pamětní deska se nachází na Salvatorgasse 1 v centru Vídně (I. vídeňský okres); je umístěna na novostavbě, jež nahradila dům, ve kterém H. žil. Dále mu byl postaven pomník v Ternopilu, tamější Národní lékařská univerzita nese od 1992 jeho jméno. Po H. byla pojmenována ulice ve Lvově a nemocnice pro infekční choroby v Chersonu (obě města na Ukrajině). V šedesátých letech 20. století předala jedna z H. dcer jeho rozsáhlou pozůstalost archivu ČSAV.

D: výběr: *Synthese der Harnsäure*, in: Sbb. Wien, Bd. 86/II, 1882, s. 963; *Über künstliche Harnsäure und Methylharnsäure*, in: tamtéž, Bd. 91/II, 1885, s. 1040–1046; *Über eine neue Synthese und die Constitution der Harnsäure*, in: tamtéž, Bd. 95/II, 1887, s. 825–831; *Beiträge zur Kenntniss der Bildung der Harnsäure und der Xanthinbasen, sowie der Entstehung der Leucocytosen im Säugethierorganismus*, Bd. 100/III, 1891, s. 78–132; *Zur Theorie der Harnsäurebildung im Säugethierorganismus*, Wiesbaden 1892; *O proteinové reakci*, 1908; *Experimentální příspěvky k poznání etologie pellagry*, 2 sv., 1910–12; *O škodlivosti lihu denaturovaného methylalkoholem*, 1911; *Ein Beitrag zur Kenntnis des Nährwertes der Flechten*, Wien 1917, s. 816.

L: Poggenorff 3, s. 657; ČLČ 43, 1904, s. 533; 53, 1914, s. 605; 63, 1924, s. 796; OSN 28, s. 592; OSND 2/2, s. 1202; ÖBL 2, s. 418–419 (se soupisem díla a literatury); BL 1, s. 681; MČE 2, s. 826; ČBS, s. 228; K. Kácl, *K počátkům lékařské chemie na Universitě Karlově I. Výuka*, in: *Chemické listy* 67, 1973, č. 8, s. 825–829; *tyž, Lékařští chemikové na stránkách Listů chemických*, in: tamtéž 70, 1976, č. 9, s. 938–949; V. Podaný – H. Barvíková a kol., *Ruská a ukrajinská emigrace v Československé republice 1918–1938. Přehled archívních fondů a sbírek uložených v České republice*, 1995, s. 58–59; J. Janko, *Vědy o životě v českých zemích 1750–1950*, 1997, s. 564; J. Plachý, Prof. MUDr. I. H. – život a dílo (1854–1942), 1999 (diplomová práce, FF UK, Praha), *passim*; *tyž, Zwischen Galizien, Wien und Prag*, Prof. MUDr. I. H. (1854–1942), in: *Wissenschaft im Exil. Die Tschechoslowakei als Kreuzweg 1918–1989. Sammelband einer Konferenz* (Prag, 11.–12. November 2003), A. Kostlán – A. Velková (eds.), 2004, s. 251–261; *tyž, Mezi Haličí, Vídní a Prahou*, Prof. MUDr. I. H. (1854–1942), in: *Slovanský přehled* 91, 2005, č. 1, s. 147–152; Jan H. 15. 5. 1854 – 24. 5. 1942. *Sborník přednášek na semináři ke 150. výročí narození zakladatele české lékařské chemie*, S. Štípek (ed.), 2005; H. Salfellner, *Španělská chřipka. Příběh pandemie z roku 1918*, 2. vyd. 2021, s. 77; O. Brázda, J. H. – profesor chemie z Ukrajiny, in: *Živa* 71, 2023, č. 1, s. III–V (H. foto); cs.wikipedia.org (foto, stav k 25. 11. 2022); <https://www.parlament.gov.at/WWER/PARL/J1848/Horbaczewski.shtml#> (stav k 25. 11. 2022); uk.wikipedia.org (heslo o muzeu v rodném domě, stav k 7. 3. 2023).

P: Archiv AV ČR, Praha, osobní fond; M. Haasová – V. Podaný, *Osobní fond Jana H.*, inventář, 1994; E. Formánek, *Sedmdesátiletí prof. dra. I. H.* – Překlad z ukrajinštiny (typoskript); E. Svagr, *Před půl stoletím u profesora H.* (typoskript).

HARALD SALFELLNER

HORČICKÝ z Tepence, Jakub (též *Sinapius, Synapius*),

* 1575 *Český Krumlov* ?, † 25. 9. 1622 *Praha, lékárník, lékař, alchymista*

Pocházel z chudé rodiny, v dětství pracoval jako kuchyňský pomocník u jezuitů v Českém Krumlově. Zasluhou tamního rektora Kocha se dostal do jezuitského semináře pro chudé studenty. Po jeho absolvování praktikoval u lékárníka krumlovské koleje Martina Schaffnera, který zároveň působil jako lékař. 1598 odešel do Prahy studovat filozofii a logiku v jezuitské koleji sv. Klimenta, kde také působil jako šafář a vedl účetní knihy refektáře. Staral se o dvě zahrady Klementina, pěstoval v nich byliny a vyráběl z nich léčivé vody, tzv. aquae Sinapianae, které se souhlasem koleje prodával. Díky zkušenostem s vedením hospodářství byl 1600 poslán jako provizor do nové jezuitské koleje v Jindřichově Hradci, odtud přešel 1606 na vyzádání abatyš do svatojiřského kláštera v Praze, kde sloužil jako správce všech jeho panství. Pokračoval přitom ve svých farmaceutických výzkumech, které zaujaly císaře Rudolfa II. Na jeho dvoře udělal H. kariéru nejen jako alchymista, ale též jako císařův lékař a lékárník. Když 1608 uzdravil Rudolfa

z choroby považované za nevléčitelnou, byl jím odměněn a povýšen do rytířského stavu, získal erb i predikát z Tépence a funkci dvořana se stálým platem. U dvora se zasazoval o katolické a jezuitské zájmy, po vydání Majestátu na náboženskou svobodu nechal vytisknout spis *Konfesí katolická* (1609). Po Rudolfově smrti 1612 se stal hejtmanem mělnického panství a od 1616 jeho zápisným držitelem, což bylo pravděpodobně splátkou dluhu, který u něj císař měl. Na panství prováděl rekatolizaci. Během druhého stavovského povstání podporoval katolíky, proto byl 1618 mělnickými měšťany zajat a uvězněn, následně vyměněn za císařského zajatce Jana Jessenia a 1619 vypovězen ze země. Vrátil se po bitvě na Bílé hoře a žil na mělnickém panství, kde 1621 utrpěl úraz při pádu z koně. Zemřel patrně na jeho následky. Pohřben byl v areálu jezuitské koleje v kostele u sv. Salvátora v Praze, své jmění padesát tisíc zlatých a zápisné právo na Mělník odkázal koleji. Byl vlastníkem Voynichova rukopisu (dnes uložen v Beinecke Library of Yale University, MS 408).

L: RSN 3, s. 871; Stručný všeobecný slovník věcný: (Malý slovník naučný) 3, J. Malý (ed.), 1877, s. 626; OSN 11, s. 569–570; MSN 3, s. 286–287; KSN 5, s. 231; MSB 1, s. 222; J. Vávra, J. H. z T., 1895; K. Pejml, Dějiny české alchymie, 1933; B. Wurm, Rudolf II. a jeho Praha, 1997, s. 123; Alchymie a Rudolf II., I. Purš – V. Karpenko (eds.), 2011, passim, a zvl. s. 303–307.

EVA JAROŠOVÁ

HORČIČKA, Adalbert, * 10. 3. 1858 Praha, † 31. 7. 1913 *St. Martin bei Lofer (Salcbursko, Rakousko), historik, pedagog, redaktor*

Syn Jiřího H. Po gymnáziu vystudoval v Praze historii, dějiny umění a geografii na Karlo-Ferdinandově univerzitě. K jeho učitelům patřili historik Konstantin Höfler, historik umění Alfred Woltmann a geograf Dionys Wilhelm Grün. 1880 obhájil H. pod vedením K. Höflera rigorózní práci *König Wenzel II. und seine Beziehungen zu Deutschland*, a získal tak titul Dr. phil. Zároveň složil zkoušku učitelství pro výuku na středních školách. Stal se profesorem na německých gymnáziích v Praze na Novém Městě, později na Starém Městě. 1895 nastoupil jako učitel na vyšší reálku v rakouském Linci. Nakonec se usadil ve Vídni, kde učil na Alžbětinském gymnáziu. Stále však udržoval kontakty s německojazyčným prostředím v Čechách. 1877 se stal členem Spolku pro dějiny Němců v Čechách (Verein für Geschichte der Deutschen in Böhmen). Od 1895 zasedal ve výboru tohoto spolku a byl redaktorem časopisu *Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen* (MVGDB). Napsal četná pojednání o českých středověkých a raně novověkých dějinách s důrazem na regionální historii severních a západních Čech. Díky podpoře, kterou mu poskytovala Společnost pro podporu německé vědy, umění a literatury v Čechách (Gesellschaft zur Förderung deutscher Wissenschaft, Kunst und Literatur in Böhmen), začal H. vydávat díla česko-rakouského spisovatele,

malíře a pedagoga Adalberta Stiftera. Připravil také edici pramenů k dějinám Emauzského kláštera v Praze, na jejímž vzniku se podílel archivář Emauzského opatství, benediktin Leander Helmling. 1912 byl H. jmenován školním radou. Oženil se 1887 s Klementinou, roz. Mikovou (* 9. 11. 1869). V manželství se narodili dcera Klementina (* 1891) a syn Jiří Albrecht (* 7. 6. 1895).

D: výběr: Herzog Rudolfs III. von Österreich Einsetzung zum Könige von Böhmen im Jahre 1306, in: MVGDB 17, 1879, s. 186–198; Die Geschichte der Stadt Aussig von der Gründung bis zum Jahre 1526, in: tamtéž 35, 1897, s. 111–128; Die Sage von Susanna und König Wenzel, Innsbruck 1880; Das geistige Leben in Elbogen zur Zeit der Reformation, 1895; Urkundenbuch der Stadt Aussig bis zum Jahre 1526, 1896; Adalbert Stifiers sämtliche Werke, Bd. 14. Vermischte Schriften, 1. Abteilung, 1901; Die Urkunden des königlichen Stiftes Emaus in Prag, Bd. 1. Das vollständige Registrum Slavorum, 1904 (s L. Helmlingem).

L: OSN 28, s. 593; Jaksch, s. 109; MSN 3, s. 286; KSN 5, s. 231; ÖBL 2, s. 419 (se soupisem díla a literatury); BL 1, s. 681; MSA 70, 1983, s. 23; 90, 1988, s. 24; 112, 1993, s. 37; Slaviček 1, s. 471–472; nekrolog: O. Weber, A. H., in: MVGDB 52, 1914, s. 343–348.

P: AHMP, Soupis pražského obyvatelstva 1830–1910 (1920), kart. 460, č. 384 (H. s křestním jménem Vojtěch).

VOJTĚCH SZAJKÓ

HORČIČKA, František, * 29. 6. 1776 Praha, † 5. 4. 1856

Praha, malíř, restaurátor, teoretik umění

Od 1786 navštěvoval kreslířskou školu Ludvíka Kohla, Filozofickou a Právnickou fakultu Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze. Po vzniku Akademie výtvarných umění (1800) studoval u Josefa Berglera, 1801 za kopii Škrétova obrazu *Křesť Kristův* získal zlatou medaili, posléze stipendium, které mu umožnilo opustit práva. Brzy se profiloval jako významný pražský portrétista. Roku 1808 vstoupil do služeb Rudolfa Colloredo-Mannsfelda jako inspektor a restaurátor obrazárny, kterou systematicky budoval v jeho pražském paláci. Shromáždil asi dvě stě děl z rodových sídel (Praha, Vídeň, Döbling, Dobříš a Opočno) a zřídil kopírovací síň pro studenty. 1812 se oženil s Johanou, nejmladší dcerou Františka Martina Pelcla. 1820 cestoval do Salcburku, kde převzal obrazy z pozůstalosti arcibiskupa Jeronýma Colloredo-Mannsfelda, a následně do Mnichova, kde studoval staré italské mistry. H. teoreticko-znalecká činnost vyvrcholila 1829 rukopisným katalogem colloredo-mannsfeldských obrazových sbírek, čítajícím čtyři sta třicet položek. H. prokázal mimořádnou umělecko-historickou erudici (autorské připsání *Madony* Andrea del Sarto). Řadu obrazů upravil přemalbami a doplňky změnil jejich vzhled ve prospěch více ceněných autorů (okruh Lorenza di Credi, *Madona*, po 1500). Uchýlil se však také k podvrhu (*Portrét šlechtice* ze třicátých let 16. století nově datoval přípisem k 1426). Vlastní práci malovanou na staré desce (*Panna Marie s Ježíškem, svatou Alžbětou a malým Janem Křtitelem*) prohlásil za dílo z okruhu Raffaelova. Přátelil se s Václavem Hankou a Josefem Lindou. Pozoruhodné mohly být jeho nedochované experimenty s historickými technikami (enkaustika). 1850 byl

zvolen třetím (a posledním) předsedou Jednoty umělců výtvarných. H. sakrální tvorba prolíná skladebný řád klasicismu s romantickými motivy, např. obraz *Posledního soudu* (1820) v kostele Nejsvětější Trojice v Košířích při Malostranském hřbitově, na němž byl později pochován.

D: Podobizna Johany Horčickové, roz. Pelclové, 1812; Portrét Jeronýma Colloredo-Mansfelda, před 1822, zámek Opočno; Portrét Ferdinanda Colloredo-Mansfelda, 2. čtvrtina 19. století, tamtéž; Sv. Jiří, 1831, Kostel v Tmani (u Berouna); Portrét císaře Františka I., kolem 1835, zámek Opočno; Portrét císaře Ferdinanda I., kolem 1835, tamtéž.

L: OSN 11, s. 570–571; Thieme-Becker 17, s. 504; Toman 1, s. 369; F. X. Jirák, F. H. (1776–1856), in: Ročenka Kruhu pro pěstování dějin umění za rok 1918, s. 16–21; A. Matějček, Zámecká galerie v Opočně, in: Umění 10, 1937, s. 13–36; L. Novák, H. portrétní studie a jejich realizace, in: tamtéž 30, 1957, s. 229–240; E. Petrová, Osvětská romantika ve figurálním díle F. H., in: tamtéž, s. 241–247; NEČVU 1, s. 281–282; J. Neumann, Malíř F. H. a Hankova falza, in: J. Čechura – J. Čechurová – M. Hlaváčka et al., Falza a podvody české historie, 2001, s. 108–127; M. Jiráček – M. Burouš, F. H. – Katalog Colloredo-Mansfeldské obrazárny, 2018.

MATOUŠ JIRÁK

HORČICKA, JIŘÍ, * 27. 3. 1927 Karlovy Vary, † 27. 3. 2007 Praha, rozhlasový režisér

Syn drobného živnostníka. Od 1937 byl členem Dismanova rozhlasového dětského souboru, v němž do 1948 hrál řadu dětských rolí a účinkoval v desítkách živých rozhlasových přenosů. Později spolupracoval s Miloslavem Dismanem na režii rozhlasových pořadů. Po maturitě na reálném gymnáziu v Praze-Vršovcích začal 1946 studovat režii na DAMU u Emila Františka Buriana, školu však nedokončil. 1948 nastoupil jako asistent režie do Československého rozhlasu, kde téhož roku debutoval samostatnou režii dramaturgie Verneova *Ocelového města*. S pražským rozhlasem spojil celou profesionální kariéru, 1950–92 působil jako režisér literárně-dramatického vysílání, 1960–70 vykonával funkci šéfrežiséra, po odchodu do důchodu nadále režíroval jako externista. Dlouhodobě spolupracoval s dramaturgy Jaroslavou Strejčkovou, Jaromírem Ptáčkem, později s Janem Vedralem. Jeho režijní styl objevoval výrazové možnosti rozhlasových inscenací (vedení herců, nápadité využití zvukové a hudební složky, metody střihu). V padesátých letech zaujal H. nejen realizací četby Poláčkových *Mužů v offsidu* (1954), v níž nově pojal úlohu a postavení vypravěče, ale i dramaturgií Bassovy *Klapzubovy jedenáctky* (1954) a výraznou interpretací hry Alexandra Vasiljeviče Suchovo-Kobylina *Svatba Krečinského* (1955). Předělem H. tvorby bylo nastudování dystopického románu Karla Čapka *Válka s mloky* (1958, dramaturgie J. Strejčková), charakterizované odvážně pojatou kompozicí příběhu a originální zvukovou podobou. Nahrávka významně ovlivnila budoucí estetiku rozhlasových inscenací v obecném měřítku. Experimentální inovativní postupy rozhlasové řeči H. rozvíjel ve hře *Kazmar-Šaty-Jafeta* (1960), vycházející z románu Marie Pujmanové *Lidé na křižovatce*. V šedesátých letech se společně s Josefem Henkem a Josefem

Melčem zařadil k nové generaci režisérů, jejichž inscenace disponovaly zřetelným režijním rukopisem a tematickou, dramaturgickou i realizační invencí (např. využití stereofonie). Vedle adaptací klasického a moderního divadelního repertoáru (S. Beckett: *Všichni, kdož padají*, 1965; Aischylos: *Oresteia*, 1966) soustředil pozornost na původní rozhlasovou tvorbu soudobých českých a slovenských autorů (K. Cop: *Hodiny*, 1963; L. Aškenazy: *Bylo to na váš účet*; M. Stehlík: *Intonace aneb Ptáci zob*, obě 1964; týž: *Linka důvěry*; M. Uhde: *Výběřčí*, obě 1966; I. Hurník: *Molí*; I. Vyskočil: *Cesta do Úbic*; A. Lustig: *Člověk ve velikosti poštovní známky*; P. Karvaš: *Sedm svědků*, vše 1967; J. Vilímek: *Neodvratný skon maratonského běžce*, 1968; K. Sidon: *Dvojitý zákon*; O. Daněk: *Přepadení Národní banky*; I. Klíma: *Ženich pro Marcelu*, vše 1969). Mezi 1965–69 stál v čele rozhlasové sekce Svazu československých divadelních umělců. Po nástupu tzv. normalizace byl 1970 vyloučen z KSČ a zbaven funkce šéfrežiséra. Ve ztížených podmínkách se vracel k adaptacím literárních předloh (N. V. Gogol: *Revizor*, 1972; Honoré de Balzac: *Otec Goriot*, 1974; K. Čapek: *Věk Makropulos*, 1975; L. N. Tolstoj: *Vojna a mír*, 1978; A. Hailey: *Let do nebezpečí*, 1980; M. Šolochov: *Tichý Don*, 1982; T. Dreiser: *Americká tragédie*, 1986; E. Radzinskij: *Lunin aneb Jakubova smrt zaznamenaná v přítomnosti pána*, 1987; K. Čapek: *Továrna na absolutno*, 1988; W. Shakespeare: *Král Lear*, 1989). V osmdesátých letech realizoval také látky, které bylo možné interpretovat jako provokativní metaforu soudobých poměrů (M. Bulgakov: *Mistr a Markétka*; J. Vedral: *Urmefisto*, obě 1987). Po listopadu 1989 se vedle série převodů českých a světových děl (Voltaire: *Candide aneb Optimismus*, 1991; J. R. R. Tolkien: *Hobit aneb Cesta tam a zase zpátky*, 1996) opětovně věnoval natáčení původních rozhlasových her (J. Vedral: *Ve skladisti mé hlavy*, 1994; *Dabér*, 1996). Uváděl texty dříve umlčovaných autorů (Jelena Mašínová, Karol Sidon) či absurdních dramatiků (Samuel Beckett, Eugène Ionesco). Jeho poslední prací pro rozhlas byla dvoudílná inscenace Michala Lázňovského *Merlinův odkaz* (2001). Od šedesátých let H. pohostinsky režíroval v německých rozhlasových studiích (Baden-Baden, Berlín, Brémy, Hamburk), v Lublani, Záhřebu, Budapešti, Moskvě a Helsinkách. V zahraničí natočil přibližně třicet inscenací, s jedinou výjimkou se jednalo o adaptace textů českých a slovenských autorů. Řada H. režii rozhlasové četby, her a dramaturgií byla oceněna v domácích i zahraničních soutěžích. V šedesátých letech třikrát uspěl na festivalu Prix Italia, 1968 získal cenu Akademie umění ve Frankfurtu nad Mohanem, 1986 obdržel titul zasloužilý umělec, 2007 in memoriam medaili Za zásluhy o stát v oblasti kultury a umění. Z prvního manželství měl syna a dceru, 1981 se podruhé oženil s **Jarmilou Šusterovou**, roz. Hybšovou (* 28. 3. 1932 Praha, † 24. 7. 2017 Benešov), od 1956 první stálou programovou hlasatelkou Československé televize (do 1971).